

Stanowisko Komisji ds. Testów Psychologicznych Komitetu Psychologii PAN w sprawie kryteriów wiarygodności wyników badań diagnostycznych

Problem wiarygodności dotyczy tych wszystkich badań diagnostycznych, które są podstawą (legitymizują) decyzji dotyczących życiowych spraw wielu ludzi. Chodzi tu zarówno o decyzje urzędowe (przyznanie lub odebranie świadectw, wydawanie zgód na posiadanie broni czy prowadzenie pojazdów mechanicznych itp. itd.), jak i wyroki sądów.

Przyjęło się, że wszystko zaczęło się w roku 1993, gdy przed Sądem Najwyższym Stanów Zjednoczonych toczyła się sprawa *Daubert vs Merrell Dow Pharmaceuticals Inc.*, w której William Daubert i inni wystąpili przeciwko firmie farmaceutycznej o odszkodowanie za upośledzenia noworodków (Jason Daubert i Eric Schuller), spowodowane przez zażywanie leku o nazwie Bendectin przez matki w ciąży. Sąd wówczas orzekł, że brak jest naukowych dowodów na związek między zażywaniem leku a uszkodzeniem płodu. Kryteria, którymi się kierował oceniając wiarygodność opinii biegłych, stały się znane jako „kryteria Dauberta” (*Daubert Standard*).

Stosuje się je w USA do oceny „naukowości” przywoływanego podczas procesu sądowego dowodu lub opinii biegłego (także psychologa). Chodziło o to, by zapewnić oskarżonym poczucie bezpieczeństwa, że badania będące podstawą opinii (dowodu, ekspertyzy) wykonywane są według jasno określonych i sprawdzonych standardów.

Kryteria te były później uszczegóławiane i rozwijane w sprawach *General Electric Co. vs Joiner* oraz *Kumho Tire Co. vs Carmichael*. Wcześniej obowiązywały tzw. kryteria Frye’a (1923; Frye to przestępca), dotyczące badania poligrafem w celu określenia wiarygodności zeznań. Ich celem było określenie, czy takie badania mają naukowe podstawy.

Kryteria oceny wiarygodności opinii biegłych dostosowano do oceny opinii biegłych psychologów. W 1992 roku Kirk Heilbrun (*The Role of Psychological Testing in Forensic Assessment. Law and Human Behavior, 16(3), 257-272*) opisał 6 reguł, którymi powinni kierować się biegli psychologowie przy wyborze testu, który ma być podstawą ich opinii. Inną listę opublikował w 1995 roku Douglas B. Marlowe (*A hybrid decision framework for evaluating psychometric evidence. Behavioral Sciences & the Law, 13(2), 207-228*). Połączył w nim standardy psychologiczne i prawne, które powinny być spełnione, gdy testowe badanie diagnostyczne ma być podstawą opinii biegłego.

W Polsce problemem tym zajmowała się Alicja Czerederecka w 2006 roku (*Test Rorschacha w psychologicznej ekspertyzie sądowej: wykorzystanie systemu Exnera*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych) oraz w 2013 roku (Kryteria oceny dowodu z opinii biegłego psychologa, *Problems of Forensic Sciences*, 93, 333–350). Tam, a także w licznych wystąpieniach konferencyjnych propagowała takie kryteria dla psychologów, biegłych sądowych. Także Władysław J. Paluchowski i Katarzyna Stemplewska-Żakowicz pisali na ten temat w 2008 roku (*Podstawy diagnozy psychologicznej*, W: Strelau J., Doliński D., Psychologia. Podręcznik akademicki, t. 2, 25-94. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne). O diagnozowaniu opartym na dowodach empirycznych pisał Władysław J. Paluchowski w 2010 roku (Diagnoza oparta na dowodach empirycznych – czy potrzebny jest „polski Buros”? *Roczniki Psychologiczne*, 13(2), 7-27). Wydano też polskie tłumaczenie E. Hornowskiej standardów APA z 1985 r.: *Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice – wyd. 6*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007, w których zawartych jest wiele istotnych wskazówek.

Proponowane kryteria można podzielić na takie, które dotyczą testu (techniki), stosowanego przez psychologa oraz na te, które dotyczą jego kompetencji. Jest rzeczą oczywistą, że ani wiarygodny test w rękach niekompetentnego psychologa, ani niewiarygodny test w rękach kompetentnego psychologa nie przyniosą wiarygodnych wyników badania diagnostycznego. Biorąc pod uwagę szczegółową teść wskazanych wyżej kryteriów można obie te grupy opisać jak poniżej.

Kryteria wiarygodności testu:

- teoria empiryczna (lub jej założenia) będąca podstawą techniki (testu) jest zgodna z aktualnym stanem wiedzy naukowej w danej dziedzinie, lub ogólniej – jest zgodna z obecnym stanem nauki i jest sprawdzalna (da się ją empirycznie sprawdzić),
- technika (test) została opisana w recenzowanej publikacji udostępnionej w naukowej literaturze fachowej,
- technika (test) jest akceptowana zarówno przez praktyków, jak i badaczy zajmujących się daną problematyką,
- trafność i rzetelność techniki (testu) została sprawdzona za pomocą metodologicznie poprawnych procedur i wynik badań był pozytywny,
- zostały ustanowione standardy dla stosowania (badania oraz obliczania wyników) danej techniki (testu),

- technika (test) jest dostępna w specjalistycznej sprzedaży wraz z podręcznikiem i kompletem pomocy,
- opis procedury badania techniką (testem) znajduje się w podręczniku,
- obszar zastosowania techniki (testu) opisany jest w podręczniku do testu i/lub literaturze naukowej,
- jeśli wyniki mają charakter ilościowy, to opisany jest w podręczniku klucz, aktualne normy oraz podstawowe parametry psychometryczne (stabilność, homogeniczność, trafność) wraz z opisem procedur badania rzetelności i trafności (czas, skład próby itp., zastosowane narzędzia w badaniu rzetelności kryterialnej i teorie w badaniu trafności teoretycznej),
- jeśli wyniki mają charakter ilościowy, to opisany jest w podręczniku standardowy błąd pomiaru techniki (testu) oraz wartości półprzebiegów ufności dla poziomów ufności: 90%, 95%, 99%,
- opisany jest w podręczniku i/lub literaturze naukowej rodzaj potencjalnych błędów popełnianych przy stosowaniu tej techniki (testu),
- opisany jest w podręczniku i/lub literaturze naukowej potencjalny wpływ zakłóceń (styl reagowania na sytuacje testowania: np. styl odpowiadania, symulacja, dysymulacja, oszukiwanie) na wyniki uzyskiwane w badaniach diagnostycznych.

Kryteria wiarygodności psychologa w zakresie prowadzenia badania (administracji):

- psycholog, z dyplomem magistra psychologii, posiada odpowiednią wiedzę i doświadczenie w posługiwaniu się wybraną przez niego techniką (testem),
- psycholog, z dyplomem magistra psychologii, odbył odpowiednie szkolenie, jeśli jest ono wskazane przez autora lub wydawcę techniki (testu) w celu prawidłowego posługiwania się wybraną przez niego techniką (testem),
- psycholog, z dyplomem magistra psychologii, zebrał dane i obliczył wyniki we właściwy (standardowy) sposób z zachowaniem najwyższych standardów dotyczących prywatności gromadzonych danych; odstępstwa od standardów są każdorazowo dokładnie opisane i wskazane są ich powody,

- technika (test) była zastosowana do określonej i szczegółowo opisanej populacji i celu, do których jest przeznaczona.

Kryteria wiarygodności psychologa w zakresie interpretacji wyników badania:

- wybrana technika (test) jest logicznie powiązana z przedmiotem orzekania, ma w tym zakresie ewidencję empiryczną i/lub jest powszechnie stosowana w takich sprawach; psycholog, z dyplomem magistra psychologii, potrafi wskazać naukowe podstawy przydatności i użyteczności zastosowanej techniki (testu) do rozstrzygnięcia problemu, będącego przedmiotem opinii,
- psycholog, z dyplomem magistra psychologii, posiada odpowiednią wiedzę i doświadczenie w interpretacji wyników techniki (testu) w danych obszarze (celu),
- jeśli wyniki mają charakter ilościowy, to psycholog, z dyplomem magistra psychologii, wykorzystuje w interpretacji odpowiednie dla tej właśnie sprawy/populacji normy oraz odpowiednie dla tej sprawy/populacji parametry psychometryczne techniki (testu),
- wnioski mają jawną empiryczną podstawę w zebranych danych i do nich się ograniczają; jeśli psycholog, z dyplomem magistra psychologii, wykracza ponad zebrane dane empiryczne, wówczas powinien to uzasadnić, odwołując się do specyfiki przypadku lub jego kontekstu,
- psycholog, z dyplomem magistra psychologii, każdorazowo uwzględnia probabilistyczny charakter wyrażanej opinii i potrafi określić stopień jej pewności; interpretacja formułowana jest na poziomie prawdopodobieństwa odpowiednim do uzyskanych wyników i potencjalnych kosztów społecznych i indywidualnych – odniesionych do badanej testami osoby.